

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ Ա.ԽԱԶԱՏՐՅԱՆԻ

ՀԱՏՈՒԿ ԿԱՐԾԻՔԸ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ 2021 ԹՎԱԿԱՆԻ ԱՊՐԻԼԻ 29-Ի՝ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԹՎԻ ԱՌՆՎԱԶՆ ՄԵԿ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴԻ ԴԻՄՈՒՄԻ ՀԻՄԱՆ ՎՐԱ՝ «ԱԶԳԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳ» ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ 86-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ԵՎ 7-ՐԴ ՄԱՍԵՐԻ, 5-ՐԴ ՀՈԴՎԱԾԻ 2-ՐԴ ՄԱՍԻ 4.2-ՐԴ ԿԵՏԻ՝ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹՅԱՆԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԸ ՈՐՈՇԵԼՈՒ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ» ԳՈՐԾՈՎ ՍԴՈՒ-1590 ՈՐՈՇՄԱՆ ՊԱՏՃԱՌԱԲԱՆԱԿԱՆ ԵՎ ԵԶՐԱՓՈՒԿ ԿԻՉ ՄԱՍԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Սահմանադրական դատարանը, դռնբաց նիստում գրավոր գրավոր ընթացակարգով քննելով «Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի պատգամավորների ընդհանուր թվի առնվազն մեկ հինգերորդի դիմումի հիման վրա՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ և 7-րդ մասերի, 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4.2-րդ կետի՝ Սահմանադրությանը համապատասխանության հարցը որոշելու վերաբերյալ» գործը, 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈՒ-1590 որոշմամբ որոշել է. «1. «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4.2-րդ կետը, 86-րդ հոդվածի 2-րդ և 7-րդ մասերը համապատասխանում են Սահմանադրությանը»:

Հիմք ընդունելով «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 62-րդ հոդվածի 10-րդ մասը՝ ներկայացնում եմ Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈՒ-1590 որոշման պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի դատավորների մեծամասնության դիրքորոշումից տարբերվող հետևյալ դիրքորոշումները.

1. Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈՒ-1590 որոշման 3-րդ կետում գործի շրջանակներում պարզման ենթակա հանգամանքների տրամաբանությունից և գործում առկա նյութերի վերլուծությունից, մասնավորապես, հետևում է, որ Ազգային ժողովը Սահմանադրության 2020 թվականի

հունիսի 22-ի փոփոխությունների ընդունման և գործողության մեջ դնելու հարցի լուծումը պայմանավորել է «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի (այսուհետ՝ Ազգային ժողովի կանոնակարգ) 86-րդ հոդվածի 7-րդ մասում և 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասում համապատասխան փոփոխություններ ու լրացում կատարելու մասին օրինագծի ընդունման և ուժի մեջ մտնելու պայմանով: Ընդ որում՝ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը Ազգային ժողովի կողմից 2020 թվականի հունիսի 22-ին քննարկվել, քվեարկվել և ընդունվել է առաջին ընթերցմամբ, ապա քննարկվել երկրորդ ընթերցմամբ, այնուհետև քվեարկության է դրվել այդ հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու մասին Ազգային ժողովի որոշման նախագիծը, որը քվեարկության արդյունքներով չի ընդունվել, և դրանից հետո երկրորդ ընթերցմամբ քննարկված Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը դրվել է քվեարկության և ընդունվել է:

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-309-Ն սահմանադրական օրենքը 2020 թվականի հունիսի 24-ին ստորագրելուց և հրապարակվելուց հետո Սահմանադրության 2020 թվականի հունիսի 22-ի փոփոխությունները Ազգային ժողովի նախագահի կողմից հրապարակվել են 2020 թվականի հունիսի 26-ին և ուժի մեջ են մտել հրապարակման պահից:

Սակայն հաշվի առնելով քննության առարկա հիմնախնդրի էությունն ու բովանդակային նշանակությունը՝ կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանը սույն գործի շրջանակներում պետք է պարզեր գործի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ, ինչպիսիք են՝

Ա. Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և 169-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կարգավորումների բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության ստուգման հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելը Ազգային ժողովի կողմից իրականացվող օրենսդրական գործընթացի բաղկացուցիչ մասն է կազմում: Դա նշանակում է, որ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը պարտադիր և նախնական սահմանադրական վերահսկողության ենթակա օբյեկտ է, որը բխում է

Սահմանադրության հիշյալ հոդվածների իրավակարգավորումների պահանջներից:

Ազգային ժողովում Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի քննարկման և ընդունման համար սահմանված ընթացակարգերը, այդ թվում՝ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության ստուգման հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելը կարգավորվում են **Ազգային ժողովի կանոնակարգով, որը Սահմանադրության նորմերի հիման վրա և դրանց պահանջների պահպանմամբ միավորում ու համակարգում է խորհրդարանի ներքին կառուցվածքը և գործունեության ընթացակարգերը սահմանող նորմերն ու կանոնները:**

Հետևաբար՝ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու մասին Ազգային ժողովի որոշման նախագծի քվեարկության արդյունքներով չընդունվելու դեպքում Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը Ազգային ժողովի կանոնակարգի 68-րդ և 85-րդ հոդվածների պահանջների տրամաբանության շրջանակում շրջանառությունից պետք է հանվեր և ոչ թե քննության առարկա դիտարկվեր օրենսդրական հաջորդ գործընթացի՝ երկրորդ ընթերցմամբ քննարկվելու ընթացակարգում:

Բ. Սահմանադրության 2020 թվականի հունիսի 22-ի փոփոխություններն ընդունվել են այն ընթացակարգով, որը պետք է նախատեսվեր 2020 թվականի հունիսի 24-ին ստորագրված և ուժի մեջ մտած «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-309-Ն սահմանադրական օրենքով:

Չնայած այն հանգամանքին, որ Սահմանադրության 2020 թվականի հունիսի 22-ի փոփոխություններն ուժի մեջ են մտել Ազգային ժողովի նախագահի կողմից հրապարակման օրվանից՝ 2020 թվականի հունիսի 26-ից, այդուհանդերձ այդ փոփոխություններն ուժի մեջ են մտել միայն Ազգային ժողովի կողմից ՀՕ-309-Ն սահմանադրական օրենքի ընդունման և ուժի մեջ մտնելու պահից հետո:

Սակայն ձևական առումով կարելի է հիշյալ գործընթացը իրավաչափ համարել օրենսդրական նախագծերի փաթեթի շրջանակում, բայց Սահմանադրության փոփոխությունների ընդունումը պայմանավորել Ազգային ժողովի

կանոնակարգում կատարված փոփոխություններն ընդունելու պայմանով, կարծում եմ, անհամատեղելի է հենց քննարկվող իրավական նորմերի աստիճանակարգության տեսանկյունից:

Գ. Սահմանադրական գործընթացի շրջանակում Սահմանադրության փոփոխությունների ընդունումը ենթադրում է նման ակտերին ներկայացվող առնվազն այնպիսի տարրի առկայություն, ինչպիսին է այդ փոփոխությունների ուժի մեջ մտնելու վերաբերյալ անցումային դրույթների նախատեսումը, որը հնարավորություն է տալիս օրենքները համակարգային առումով համապատասխանեցնելու Սահմանադրության փոփոխություններին:

Այդ կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել սահմանադրական և օրենսդրական առանձին կարգավորումների միջև տրամաբանական կապի բացակայությունը: Այսպես՝ որպես կանոն Սահմանադրության նորմերը որոշակիացվում են «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով: «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքը բացառիկ է իր իրավակարգավորումների նշանակությամբ, ինչպես նաև Սահմանադրության 167-րդ հոդվածի շրջանակում, որի 3-րդ մասով նախատեսվում է, որ Սահմանադրական դատարանի կազմավորման և գործունեության կարգը սահմանվում է Սահմանադրությամբ և Սահմանադրական դատարանի մասին օրենքով:

Սահմանադրության 2020 թվականի հունիսի 22-ի փոփոխություններով՝ 213-րդ հոդված 1-ին մասի ուժով՝ մինչև Սահմանադրության 7-րդ գլխի ուժի մեջ մտնելը Սահմանադրական դատարանի անդամներ նշանակված և Սահմանադրական դատարանի անդամի կամ դատավորի պաշտոնում ընդհանուր տևողությամբ ոչ պակաս, քան 12 տարի պաշտոնավարած Սահմանադրական դատարանի դատավորի լիազորությունների ժամկետը համարվել է ավարտված և պաշտոնավարումը՝ դադարած՝ այդ փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելու օրվանից՝ 2020 թվականի հունիսի 26-ից:

Բայց Սահմանադրության նույն 167-րդ հոդվածի տրամաբանության շրջանակում՝ եթե Սահմանադրության 2020 թվականի հունիսի 22-ի փոփոխություններն ուժի մեջ են մտել հրապարակման պահից՝ 2020 թվականի հունիսի 26-ից, ապա Սահմանադրության այդ փոփոխություններն ուժի մեջ մտնելու պահին

գործող «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ մինչև 2015 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրության 7-րդ գլխի ուժի մեջ մտնելը նշանակված Սահմանադրական դատարանի նախագահը և անդամները 12 տարվա ժամկետը լրանալուց հետո շարունակում են պաշտոնավարել մինչև իրենց լիազորությունների՝ 2005 թվականի փոփոխություններով Սահմանադրությամբ սահմանված ժամկետի ավարտը:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 88-րդ հոդվածի 5-րդ մասի հիշյալ դրույթն ուժը կորցրած է ճանաչվել Ազգային ժողովի կողմից 2020 թվականի հունիսի 30-ի ՀՕ-376-Ն սահմանադրական օրենքով, որն ուժի մեջ է մտել 2020 թվականի հուլիսի 22-ին հրապարակման պահից:

Այսինքն՝ Սահմանադրության փոփոխությունների և դրանց հետ համակարգային առումով փոխկապակցված «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի համապատասխան կարգավորումների միջև բովանդակային անհամապատասխանությունն ինքնին ենթադրում էր որոշակի անցումային դրույթների սահմանում, այդ թվում՝ դատավորի պաշտոնավարման տարիքը լրանալու կամ լիազորությունների ժամկետը ավարտվելու կապակցությամբ Սահմանադրական դատարանի լիազորությունների դադարման հիմքերի միջև սահմանադրորեն որոշակի երաշխիքներ նախատեսնելու և գործառնական հավասարակշռություն ապահովելու տեսանկյունից:

2. Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ-1590 որոշման 4-րդ կետում սահմանադրաիրավական վեճի լուծման համար էական նշանակություն ունեցող հարցադրումների շրջանակներում Սահմանադրական դատարանը կարևորել է մասնավորապես հետևյալը. «(...) արդյո՞ք Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը ենթակա է պարտադիր նախնական սահմանադրական վերահսկողության և, արդյո՞ք, Ազգային ժողովի կողմից Սահմանադրության փոփոխությանը վերաբերող հարցով Սահմանադրական դատարան դիմելու մասին որոշման ընդունումը նշված գործընթացն ապահովելու առումով անհրաժեշտ և արդյունավետ միակ իրավական ընթացակարգն է»:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ նշված հարցադրման առաջին մասի տրամաբանությունից բխում է, որ Սահմանադրական դատարանը սահմանադրաիրավական վեճի լուծումը պայմանավորում է այնպիսի հարցի առաջադրմամբ, որի պատասխանը ամրագրված է հենց Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 2-րդ կետում, այն է, որ մինչև Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի ընդունումը Սահմանադրական դատարանը որոշում է դրա համապատասխանությունը Սահմանադրությանը:

Ավելին, գործի համար էական նշանակություն ունեցող ներկայացված հարցադրման երկրորդ մասի բովանդակությունից հետևում է, որ Սահմանադրական դատարանը կասկածի տակ է դնում Ազգային ժողովի կողմից մինչև Սահմանադրության փոփոխության նախագիծը Սահմանադրական դատարան ներկայացնելու հանգամանքը՝ որպես «անհրաժեշտ և արդյունավետ միակ իրավական ընթացակարգ», ինչը՝ նշված տրամաբանությամբ պայմանավորված, նշանակում է, որ կարող է նաև լինել այլ ընթացակարգ, որը սակայն դա ուղղակիորեն չի բխում հենց Սահմանադրության 169-րդ հոդվածի 2-րդ մասի բովանդակությունից:

Սահմանադրական դատարանի 2021 թվականի ապրիլի 29-ի ՍԴՈ-1590 որոշման 4-րդ կետում սահմանադրաիրավական վեճի լուծման համար Սահմանադրական դատարանը կարևորել է գործի համար էական նշանակություն ունեցող հաջորդ հարցադրումը, որ՝ «Հանրապետության նախագահի կողմից Սահմանադրության փոփոխությունների՝ ստորագրման և հրապարակման կառուցակարգ չնախատեսելը համահունչ է արդյոք Հանրապետության նախագահին Սահմանադրությամբ վերապահված լիազորություններին» այն դեպքում, երբ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրական օրենքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» ՀՕ-309-Ն սահմանադրական օրենքով Հանրապետության նախագահի նման լիազորություն սահմանող նորմերն ուժը կորցրած են ճանաչվել:

Ներկայացված հարցադրման նշանակությունից և քննության առարկա նորմերի բովանդակությունից անհրաժեշտ է ենթադրել, որ գործի համար էական նշանակություն պետք է ունենար հետևյալ հարցադրումը, որ Ազգային ժողովի նա-

խագահի կողմից Սահմանադրության փոփոխությունների հրապարակումը համահունչ է արդյոք Ազգային ժողովի՝ Սահմանադրությամբ սահմանված լիազորություններին: Դա պայմանավորված է այն հիմնավորմամբ, որ գործի քննության շրջանակում վիճարկվել էր Ազգային ժողովի կանոնակարգի 86-րդ հոդվածի 7-րդ մասի հետևյալ դրույթը. «Ազգային ժողովի նախագահն Ազգային ժողովի ընդունած Սահմանադրության փոփոխությունները մեկ շաբաթվա ընթացքում հրապարակում է»:

Այսինքն՝ հաշվի առնելով քննության առարկա հիմնախնդրի վերաբերյալ Սահմանադրության տրամաբանությանը հակասող հարցադրումների նշանակությունը՝ կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանը սույն գործի էական նշանակություն ունեցող հարցադրումների շրջանակում առաջնորդվել է՝ **ոչ թե Ազգային ժողովի կանոնակարգի նորմերի սահմանադրականության որոշման սկզբունքով, այլ Ազգային ժողովի կանոնակարգի վիճարկվող նորմերի հիմնավորվածության կանխավարկածով:**

Ելնելով նշվածից՝ կարծում եմ, որ բովանդակային առումով և նշանակությամբ հենց այս խնդրահարույց հարցադրումների հիման վրա է կառուցվել Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1590 որոշման իրավավերլուծական շարադրանքը (5.1-5.14 կետեր), ինչը հանգեցրել է այն մտքին, որ 2020 թվականի Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության հարցով պարտադիր նախնական վերահսկողություն չիրականացնելը և Սահմանադրությամբ Ազգային ժողովի համապատասխան լիազորության բացակայության պարագայում՝ Ազգային ժողովի նախագահի կողմից Ազգային ժողովի ընդունած Սահմանադրության փոփոխությունների հրապարակումը իրավաչափ են, և այդ հիմնավորմամբ պայմանավորված՝ Ազգային ժողովի կանոնակարգի քննության առարկա նորմերը ճանաչվել են Սահմանադրությանը համապատասխանող:

3. Անդրադառնալով վիճելի իրավակարգավորումների սահմանադրականության հարցի վերաբերյալ Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումներին՝ անհրաժեշտ է նկատել, որ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1590

որոշման 5.1-5.13 կետերում բերված գնահատականները առավելապես վերաբերում են ոչ թե Ազգային ժողովի կանոնակարգի քննության առարկա նորմերի սահմանադրականության հարցի որոշմանը, այլ Սահմանադրության 2020 թվականի հունիսի 22-ի փոփոխություններին, և տպավորությունն այնպիսին է, որ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1590 որոշման իրավավերլուծական շարադրանքը վերաբերում է այդ փոփոխությունների ընդունման անհրաժեշտությանը և հիմնավորումների կարևորությանը: Մասնավորապես, խոսքն այնպիսի արձանագրումների մասին է, ինչպիսիք են՝

ա) «կատարված փոփոխությունները որևէ կերպ չեն միջամտել և փոփոխել Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթների և (...) դրույթների բովանդակությունը» (կետ 5.9),

բ) կատարված փոփոխությունները «ապահովելով Սահմանադրությամբ նախատեսված Սահմանադրական դատարանի կազմի համալրմանը մասնակից բոլոր մարմինների ներգրավվածությունը՝ որպես Սահմանադրական դատարանի ժողովրդավարական լեգիտիմության բարձրացման գործոն» (կետ 5.9),

գ) «մինչև Սահմանադրության 213-րդ հոդվածի փոփոխությունը գործող Սահմանադրությամբ նախատեսված իրավակարգավորումը չէր կարող ապահովել Սահմանադրական դատարանի անհրաժեշտ անկախությունը քաղաքական իշխանությունից» (կետ 5.11),

դ) «Սահմանադրության նախկին խմբագրությամբ 213-րդ հոդվածով նախատեսված և Սահմանադրության 7-րդ գլխի կանոններով նախատեսված Սահմանադրական դատարանի անդամի և նախագահի պաշտոնավարման ժամկետից ավել ժամկետ նախատեսող դրույթը միաժամանակ եղել է Ազգային ժողովի իրավասության տիրույթում գտնվող հարց, ինչը չէր կարող ապահովել Սահմանադրական դատարանի ինստիտուցիոնալ անկախությունն այն աստիճան, որը Սահմանադրական դատարանը ձեռք է բերել Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխությամբ» (կետ 5.11),

ե) «Սահմանադրական դատարանը Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխությունը գնահատում է որպես Սահմանադրական դատարանի դատավորների և Սահմանադրական դատարանի ինստիտուցիոնալ անկախությունն

ամրապնդելու, Սահմանադրական դատարանի անդամների և դատավորների միջև միայն հանրաքվեով փոփոխության ենթակա սահմանադրական դրույթների հիմքով կարգավիճակների և պաշտոնավարման հավասարությունն ապահովելու, Սահմանադրական դատարանի դատավորների կողմից Սահմանադրական դատարանի նախագահին ընտրելու միջոցով անկախության և ինքնավարության ամրապնդմանն ուղղված և Սահմանադրական դատարանի՝ իշխանության բոլոր ճյուղերի կողմից ուղղակի մասնակցությամբ ձևավորված լինելու բերումով իր ժողովրդավարական լեգիտիմության և իր նկատմամբ հանրային վստահության աստիճանն ամրապնդելու անհրաժեշտ միջոց» (կետ 5.13) և այլն:

Այս հիմնավորումներով պայմանավորված՝ կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1590 որոշման պատճառաբանական մասի կարգավորումների հիմքում չեն պահպանվել «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 63-րդ հոդվածի 1-ին և 3-րդ մասերով սահմանված՝ Սահմանադրական դատարանի որոշումներին ներկայացվող պահանջները:

4. Միաժամանակ, Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1590 որոշման 5-րդ բաժնում Սահմանադրական դատարանի դիրքորոշումների տրամաբանությունից և գործում առկա նյութերի վերլուծությունից, մասնավորապես, հետևում է, որ որոշման պատճառաբանական մասում օգտագործվել են այնպիսի եզրույթներ կամ բառակապակցություններ, որոնք առնվազն գնահատման կարիք ունեն՝ նշելով գնահատման իրավական պարամետրերը (չափացույցները), կամ պետք է բացահայտվի դրանց իրավական բովանդակությունն ու նշանակությունը: Դրանցից են, օրինակ՝ ա) «(...) Սահմանադրական դատարանի ժողովրդավարական լեգիտիմություն բարձրացման գործոն», բ) «(...) Սահմանադրական դատարանի նկատմամբ հանրային վստահության աստիճան», գ) «(...) սահմանադրական արդարադատությունը Սահմանադրական դատարանի դատավորների անհատական շահերին ծառայեցնելու մտահոգությամբ», դ) «Սահմանադրական դատարանի անկախությունը քաղաքական իշխանությունից», ը) «Սահմանադրական դատարանը՝ որպես սահմանադրականության անկախ և անկողմնակալ պահապան» և այլն:

Իսկ առանձին նույնաբովանդակ հասկացություններ օգտագործվել են Ազգային ժողովում 2020 թվականի հունիսի 19-ին շրջանառության մեջ դրված Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի ընդունման հիմնավորումների և հարակից փաստաթղթերի տեքստում: Մասնավորապես՝ 1) «Սահմանադրական դատարանի ժողովրդավարական լեգիտիմություն», 2) «Սահմանադրական դատարանի նկատմամբ հանրային վստահություն», 3) «Սահմանադրական դատարանի դատավորի անհատական շահ», 4) «Սահմանադրական դատարանի անկախությունը քաղաքական իշխանությունից» և այլն:

5. Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1590 որոշման 5.3-րդ կետում անդրադառնալով Սահմանադրության անփոփոխելի հոդվածների և Սահմանադրության 202-րդ հոդվածի իրավակարգավորումների համալիր վերլուծությանը՝ Սահմանադրական դատարանը կատարել է եզրահանգում, որ՝ «Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը պետք է համապատասխանի՝ ա) Սահմանադրության փոփոխություններն Ազգային ժողովի կողմից ընդունվելու դեպքում՝ Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթներին (...), բ) Սահմանադրության փոփոխությունները հանրաքվեի միջոցով ընդունվելու դեպքում՝ Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթներին (...):»:

Մինչդեռ անհրաժեշտ է արձանագրել, որ՝

1) Սահմանադրության 203-րդ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ «Սահմանադրության անփոփոխելի դրույթ» եզրույթի փոխարեն անհրաժեշտ էր օգտագործել «Սահմանադրության անփոփոխելի հոդվածներ կամ հոդվածների դրույթներ» բառակապակցությունն այն հիմնավորմամբ, որ Սահմանադրության 203-րդ հոդվածով անփոփոխելի են Սահմանադրության համապատասխան հոդվածները, և անփոփոխելիությունը վերաբերում է փոփոխման ոչ ենթակա հոդվածներին և ոչ թե այդ հոդվածների դրույթներին,

2) Սահմանադրության 1-ին, 2-րդ, 202-րդ և 203-րդ հոդվածների բովանդակությունից որևէ ձևով չի հետևում, որ Սահմանադրության փոփոխությունները պետք է համապատասխանեն միայն Սահմանադրության անփոփոխելի հոդվածների դրույթներին:

Այս առումով անհրաժեշտ է հաշվի առնել, որ Ազգային ժողովի կանոնակարգի վիճելի իրավակարգավորումների (հոդվ. 86) հիմքում նույնպես ընկած է այն գաղափարը, որ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականությունը գնահատվում է Սահմանադրության անփոփոխելի հոդվածներին համապատասխանության տեսանկյունից: Այդուհանդերձ, սույն գործի էական նշանակություն ունեցող հարցադրումների շրջանակում՝ կարծում եմ, որ **Սահմանադրական դատարանը նույնպես առաջնորդվել է ոչ թե Ազգային ժողովի կանոնակարգի նորմերի սահմանադրականության որոշման սկզբունքով, այլ Ազգային ժողովի կանոնակարգի վիճարկվող նորմերի հիմնավորվածության կանխավարկածով:**

6. Սահմանադրական դատարանն իր՝ ՍԴՈ-1590 որոշման 5.4-րդ կետում, անդրադառնալով Սահմանադրության 168-րդ հոդվածի 2-րդ կետի և 169-րդ հոդվածի 2-րդ մասի իրավակարգավորումների վերլուծությանը, արտահայտում է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները, որ՝ «Սահմանադրության փոփոխությունների նախագիծը ենթակա է պարտադիր նախնական վերահսկողության», և «(...) Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության ստուգումը Սահմանադրությամբ նախատեսված կանոն է, որին հետևելը սահմանադրական կարգի կայունության երաշխիք է, հնարավորություն է ընձեռում կանխել Սահմանադրության հիմքում ընկած սկզբունքներին և արժեքներին հակասող նորմերի ընդունումը և կարող է ծառայել որպես արդյունավետ միջոց՝ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացու և Ազգային ժողովի կողմից Սահմանադրության փոփոխություն ընդունելիս տեղեկացված և հիմնավոր որոշում կայացնելու համար»:

Սակայն Սահմանադրական դատարանն իր ՍԴՈ-1590 որոշման 5.7-րդ և 5.8 կետերում արտահայտել է այլ իրավական դիրքորոշումներ, որոնք և՛ բովանդակային առումով, և՛ իրավական նշանակությամբ տարբերվում են որոշման 5.4-րդ կետում կատարված եզրահանգումներից մասնավորապես՝ ՍԴՈ-1590 որոշման 5.7-րդ կետում վերահաստատելով սահմանադրական փոփոխությունների նախագծերի սահմանադրականության պարտադիր նախնա-

կան վերահսկողության կանոնի անհրաժեշտությունը, սակայն բացառելով այն դեպքերի մասով, «(...) երբ այդ կանոնի կիրառումը կարող է հանգեցնել Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծերի սահմանադրականության պարտադիր նախնական վերահսկողության ինստիտուտի ներդրման նպատակներին հակառակ արդյունքի»:

Իսկ ՍԴՈ-1590 որոշման 5.8-րդ կետում Սահմանադրական դատարանը նշում է Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության պարտադիր նախնական վերահսկողության «ողջամիտ բացառության» կանոնի վերաբերյալ, որը «(...) կարող է կիրառվել այն նպատակով, որ չխոչընդոտվի սահմանադրի ինքնիշխան կամքի իրագործումը՝ Սահմանադրության փոփոխություններ ընդունելու իրավասության իրացմամբ»:

Ներկայացված իրարամերժ դիրքորոշումների հիմնավորումները Սահմանադրական դատարանը պայմանավորել է այն մտահոգությամբ, որ՝ «(...) ողջամիտ բացառության անտեսումն ի զորու է (...) հարուցել իրավիճակ, երբ Սահմանադրական դատարանի դատավորների սուբյեկտիվ շահերի և սահմանադրի՝ տվյալ նախագծի ընդունմամբ հետապնդվող շահի միջև բախումը կարող է հանգեցնել սահմանադրի (Հայաստանի Հանրապետության ժողովրդի կամ Ազգային ժողովի)՝ Սահմանադրության փոփոխություններ ընդունելու իրավասության սահմանափակման՝ Սահմանադրական դատարանի դատավորների սուբյեկտիվ շահերը վեր դասելով սահմանադրի ինքնիշխան կամքի արտահայտման բարձր հանրային շահից» (կետ 5.8):

Սահմանադրական դատարանի հիշյալ դիրքորոշումների կապակցությամբ անհրաժեշտ է նկատել, որ նույն տրամաբանությամբ անտեսելով Սահմանադրական դատարանի դատավորի սահմանադրական բարձր կարգավիճակը և առաքելությունը, և նույն տրամաբանությամբ կարող էր հարուցվել այնպիսի իրավիճակ, երբ Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխություններից հետո ձևավորված Սահմանադրական դատարանի նոր կազմի սուբյեկտիվ շահերը ևս բախվեին սույն որոշման ընդունմամբ հետապնդվող շահի հետ, և արդյունքում դա կհանգեցներ Ազգային ժողովի՝ Սահմանադրության փոփոխությունների ընդունմամբ պայմանավորված Ազգային

Ժողովի կանոնակարգի համապատասխան իրավակարգավորումներ ընդունելու իրավասության ենթադրյալ սահմանափակմանը:

Սահմանադրական դատարանի ՍԴՈ-1590 որոշմամբ՝ Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության պարտադիր նախնական վերահսկողության «ողջամիտ բացառության» կանոնի վերաբերյալ արտահայտված իրավական դիրքորոշումները չեն բխում Սահմանադրության 6-րդ («Օրինականության սկզբունքը»), 162-րդ («Արդարադատության իրականացումը»), 164-րդ («Դատավորի կարգավիճակը») և 167-րդ («Սահմանադրական դատարանը») հոդվածների բովանդակությունից և Սահմանադրական դատարանի դատավորի բարձր կարգավիճակն ու առաքելությունը սահմանող սահմանադրական նորմերի ու «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի համապատասխան իրավակարգավորումների արժեքանական նշանակությունից:

7. Սահմանադրական դատարանը, ՍԴՈ-1590 որոշման 5.10-րդ կետում անդրադառնալով Սահմանադրության 2020 թվականի փոփոխությունների նախագծի սահմանադրականության վերահսկողության պարտադիրության բացառման անհրաժեշտության հարցին, արձանագրում է, որ «(...) օրենսդրի կողմից նման իրավիճակի կարգավորված չլինելը չի կարող ծառայել որպես թույլտվություն Սահմանադրական դատարանի դատավորի սահմանադրական առաքելության իրականացման ընթացքում շահերի այնպիսի հնարավոր բախումների կենտրոնում հայտնվելու համար, որը սասանում է սահմանադրական արդարադատության նկատմամբ հանրային վստահությունը՝ հանրության մոտ հիմնավոր կասկած հարուցելով սահմանադրական արդարադատությունը Սահմանադրական դատարանի դատավորների անհատական շահերին ծառայեցնելու մտահոգությամբ»: Միաժամանակ, Սահմանադրական դատարանը շեշտադրում է, որ «(...) սահմանադրական արդարադատությունը չի կարող պայմանավորվել և կախվածության մեջ դրվել Սահմանադրական դատարանի դատավորների՝ քննության առարկա հարցի նկատմամբ անձնական վերաբերմունքից և գործի ելքով սուբյեկտիվ շահագրգռվածությունից, քանզի Սահմանադրական դատարանը, հանդես գալով որպես սահմանադրական արդարադատության մասնագիտացված և միակ

մարմինը Հայաստանի Հանրապետությունում, սահմանափակված է բացառապես Սահմանադրությամբ և կոչված է երաշխավորելու Սահմանադրության գերակայությունը»:

Հիշյալի կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ Սահմանադրական դատարանի նման սահմանադրական առաքելության սահմաններում կասկածի տակ առնելով Սահմանադրական դատարանի դատավորի՝ Սահմանադրությամբ և «Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքով սահմանված պարտականությունների կատարման առաքելությունը՝ այդուհանդերձ, հիշյալ իրավական դիրքորոշումների համատեքստում իմաստազրկվում են դատավորի սահմանադրաիրավական կարգավիճակը և դրա տարրերը, մասնավորապես, «(...) Սահմանադրական դատարանի դատավորը պարտավոր է լինել անաչառ և զերծ մնալ իր խոսքով կամ վարքագծով կողմնակալություն կամ խտրականություն դրսևորելուց կամ ողջամիտ, անկողմնակալ դիտորդի մոտ նման տպավորություն ստեղծելուց» («Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենք, հոդվ. 14, մաս 2, կետ 3), կամ «(...) թույլ չտալ շահերի բախում, բացառել ընտանեկան, հասարակական կամ այլ բնույթի հարաբերությունների՝ իր ի պաշտոնե լիազորությունների իրականացման վրա որևէ ազդեցություն» («Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենք, հոդվ. 14, մաս 2, կետ 5) և այլն:

Միաժամանակ, Սահմանադրական դատարանի հիշյալ դիրքորոշումների պարագայում անհրաժեշտություն է առաջանում նաև սահմանելու իրավական նոր չափորոշիչներ՝ սահմանադրական արդարադատության նկատմամբ հանրային վստահության և Սահմանադրական դատարանի դատավորների անհատական շահերին ծառայեցնելու մտահոգությամբ պայմանավորված հանրության կասկածները գնահատելու տեսանկյունից: Հակառակ դեպքում այդ իրավական մոտեցումները կրելու են հոչակագրային բնույթ:

8. Սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով Ազգային ժողովի կանոնակարգի վիճելի իրավակարգավորումների՝ 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4.2-րդ կետի և 86-րդ հոդվածի 7-րդ մասի սահմանադրականության հարցին, կատարել է

եզրահանգում, որ. «Սահմանադրության փոփոխություններն ստորագրելու լիազորությամբ Հանրապետության նախագահին օժտված չէ:» (կետ 5.14):

Սահմանադրական դատարանը, 2020 թվականի ապրիլի 1-ի ՍԴՈ-1518 որոշմամբ անդրադառնալով Հանրապետության նախագահի կարգավիճակի հիմնախնդիրներին, արձանագրել է, մասնավորապես. «Հանրապետության նախագահի սահմանադրական գործառույթների իրականացումն ապահովելու նպատակով սահմանադիրը նրան վերապահել է համարժեք լիազորություններ (Սահմանադրության 123-րդ հոդվածի 4-րդ մաս), որոնք նրա վրա ազդելու հնարավորությունները բացառելու համար սպառիչ ամրագրել է Սահմանադրությամբ՝ օրենսդրին թողնելով Սահմանադրությամբ ուղղակիորեն նախատեսված դեպքերում դրանց իրականացումը կանոնակարգելը»:

Միաժամանակ, նույն որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով Հանրապետության նախագահի՝ որպես վերկուսակցական (ապակուսակցական) արբիտրի դերակատարությանը, արձանագրել է, որ այդ դերը «(...) հիմնված է թե՛ Հանրապետության նախագահի՝ որպես պետության գլխի, ինտեգրող գործառույթի, թե՛ նրա անաչառության վրա, ենթադրում է Սահմանադրության պահպանմանը հետևելու գործառույթի իրականացում, ինչը ևս ուղղակիորեն ամրագրված է Սահմանադրությամբ (Սահմանադրության 123-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Բացի դրանից, Սահմանադրության պահպանմանը հետևելու գործառույթը, իր հերթին, ենթադրում է, որ Հանրապետության նախագահը պետք է ունենա զսպումների և հակակշիռների միջոցով այդ գործառույթն արդյունավետորեն իրականացնելու հնարավորություն, ուստի նա պետք է ոչ միայն կարողանա կատարված փաստերից հետո գնահատել ենթադրյալ հակասահմանադրական գործողությունները (անգործությունը) կամ որոշումները, այլև պետք է կարողանա, նախևառաջ, կանխել դրանց ի հայտ գալը՝ օժտված լինելով կանխարգելիչ սահմանադրական վերահսկողության որոշակի լիազորություններով»:

Սահմանադրական դատարանը, ՍԴՈ-1590 որոշման 5.14-րդ կետում արձանագրել է, որ՝ «(...) խորհրդարանի կողմից ընդունված որևէ իրավական ակտի ստորագրումն ու հրապարակումը պետության գլխի կողմից ինքնանպատակ չէ: Այն ուղղված է Հանրապետության նախագահին

Սահմանադրությամբ վերապահված գործառույթների իրականացման ապահովմանը և ուղեկցվում է Սահմանադրությամբ ամրագրված համապատասխան այլ լիազորություններով: Խորհրդարանի կողմից ընդունված իրավական ակտն ստորագրելու և հրապարակելու գործընթացում պետության գլխի ներգրավումը կարող է տեղավորվել մասնավորապես Սահմանադրության պահպանմանը հետևելու՝ վերջինիս գործառույթի իրականացման շրջանակում, եթե Հանրապետության նախագահը Սահմանադրությամբ միաժամանակ օժտված է այնպիսի լիազորություններով, որոնց համակցությունը գործնականում հնարավորություն է տալիս օրենսդիր մարմնի նկատմամբ գործադրել զսպումների և հակակշիռների համակարգը»:

Վերոգրյալի համատեքստում Սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով Սահմանադրության փոփոխություններն ստորագրելու Հանրապետության նախագահի սահմանադրական լիազորության հարցին, կատարում է հետևյալ եզրահանգումը, որ՝ «(...) այն ներառված չէ Սահմանադրության 129-րդ հոդվածի կարգավորման առարկայում, և Հանրապետության նախագահի կողմից օրենքներն ստորագրելու լիազորությունը չի ենթադրում վերջինիս կողմից նաև Սահմանադրության փոփոխությունները ստորագրելու լիազորության առկայություն»:

Հիշյալ հարցադրման շրջանակում անհրաժեշտ է նկատել, որ Սահմանադրության 88-րդ հոդվածի 4-րդ մասի իրավակարգավորման համաձայն՝ Ազգային ժողովի լիազորությունները սահմանվում են Սահմանադրությամբ: Իսկ Սահմանադրության 123-րդ հոդվածի 4-րդ մասի բովանդակությունից հետևում է, որ Հանրապետության նախագահն իր գործառույթներն իրականացնում է Սահմանադրությամբ սահմանված լիազորությունների միջոցով:

Վիճելի իրավակարգավորումների և Սահմանադրական դատարանի 2020 թվականի ապրիլի 1-ի ՍԴՈ-1518 որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների համատեքստում՝ Սահմանադրության 88-րդ հոդվածի 4-րդ մասի և 123-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համակարգային վերլուծությունից կարելի է առանձնացնել հետևյալ մոտեցումները.

1) եթե Ազգային ժողովի լիազորությունները սահմանվում են միայն Սահմանադրությամբ, ապա Հանրապետության նախագահին Սահմանադրությամբ սահմանված լիազորությունների միջոցով իրականացնում է իր գործառույթները,

2) եթե Ազգային ժողովի լիազորությունների համատեքստում Ազգային ժողովի նախագահին Սահմանադրությամբ՝ Ազգային ժողովի ընդունած Սահմանադրության փոփոխությունների և օրենքի ստորագրման և հրապարակման լիազորություն վերապահված չի (բացառությամբ Սահմանադրության 129-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված դեպքի), ապա Հանրապետության նախագահին Սահմանադրությամբ սահմանված լիազորությունների շրջանակում ստորագրում և հրապարակում է Ազգային ժողովի ընդունած օրենքը,

3) Սահմանադրությամբ Հանրապետության նախագահը Սահմանադրության պահպանմանը հետևելու գործառույթն իրականացնում է պետության գլխի սահմանադրական կարգավիճակին բնորոշ տարրերի համակցությամբ,

4) Սահմանադրության պահպանումն ենթադրում է նաև Սահմանադրության 202-րդ հոդվածի իրավակարգավորումների պահանջների պահպանմամբ Սահմանադրության ընդունման և Սահմանադրության փոփոխությունների կատարմանը հետևելը,

5) Սահմանադրության պահպանմանը հետևելու գործառույթն ենթադրում է, որ Հանրապետության նախագահը պետք է ունենա զսպումների և հակակշիռների միջոցով այդ գործառույթն արդյունավետորեն իրականացնելու հնարավորություն՝ մասնակից դառնալով սահմանադրական գործողություններին, այդ թվում՝ ենթադրյալ հակասահմանադրական գործողությունները (անգործությունը) գնահատելու միջոցով,

6) Սահմանադրության փոփոխությունների նախագծի նախաձեռնումը, քննարկումը և ընդունումը Սահմանադրությամբ Ազգային ժողովին վերապահված լիազորություն է,

7) Ազգային ժողովի ընդունած Սահմանադրության փոփոխությունների հրապարակումը Սահմանադրության 202-րդ հոդվածի իրավակարգավորումների պահանջների պահպանման համատեքստում ենթադրում է Սահմանադրության պահ-

պանում, որին հետևելու գործառույթը Սահմանադրությամբ վերապահված է Հանրապետության նախագահին:

Այսպիսով ընդհանրացնելով՝ կարելի է կատարել հետևյալ եզրահանգումը, որ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված Սահմանադրության փոփոխությունների հրապարակումը չի կարող վերապահվել Ազգային ժողովի նախագահին, քանի որ Ազգային ժողովի լիազորությունները սահմանվում են միայն Սահմանադրությամբ, իսկ Սահմանադրությամբ Ազգային ժողովի լիազորությունների համատեքստում Ազգային ժողովի նախագահին Ազգային ժողովի ընդունած Սահմանադրության փոփոխությունների և օրենքի ստորագրման և հրապարակման լիազորություն վերապահված չէ, բացառությամբ Սահմանադրության 129-րդ հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված դեպքի:

Ամփոփելով կարծում եմ, որ Սահմանադրական դատարանն ուներ բավարար հիմքեր «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքի 5-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 4.2-րդ կետը, 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասը և դրա հետ համակարգային առումով փոխկապակցված 86-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ մասերը, 86-րդ հոդվածի 7-րդ մասը ճանաչելու Սահմանադրության 5-րդ հոդվածի 1-ին մասին, 6-րդ հոդվածի 1-ին մասին, 88-րդ հոդվածի 4-րդ մասին, 168-րդ հոդվածի 2-րդ կետին, 169-րդ հոդվածի 2-րդ մասին, 202-րդ հոդվածի 2-րդ մասին հակասող և անվավեր:

**ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ԴԱՏԱՎՈՐ
Ա. ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ**